

УДК 94: 338.246.025.3(47+57)"192"

ЯКОВЕНКО ЮЛІЯ,

*кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України і правових дисциплін
Донбаського інституту техніки та менеджменту Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Ю. Бугая, м. Краматорськ*

ПАРТІЙНО-ДЕРЖАВНІ ДІЯЧІ СРСР ПРО ІНОЗЕМНІ КОНЦЕСІЇ (1920-ті роки)

У статті розглянуто оцінку партійно-державними діячами СРСР завдань, перспектив і результатів залучення іноземних капіталів на концесійній основі в радянську економіку в роки нової економічної політики. Опрацювання творів та виступів відомих більшовиків дозволило визначити захисників і противників концесійної політики. Негативне ставлення до концесійної справи переважало, особливо в другій половині 1920-х років, що й спричинило відмову від концесій.

Ключові слова: партійно-державний діяч, іноземна концесія, концесійна політика, іноземний капітал.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Економічне становище радянської Росії напередодні прийняття Декрету про концесії від 23 листопада 1920 р. характеризувалось поєднанням паливної, транспортної криз, занепадом промисловості та сільського господарства, кадровою проблемою тощо. Посилення господарських труднощів співпало з розгортанням бойових дій під час іноземної інтервенції та громадянської війни. Більшовики в боротьбі за владу шукали найкращі шляхи вирішення гострих проблем того часу. Вони розуміли необхідність мирного співіснування з іншими державами світу, налагодження з ними дипломатичних та економічних зв'язків, подолання руїни, відродження промисловості. Концесії розглядались як один зі шляхів досягнення цієї мети. Тому сутність концесійних відносин, можливість використання їх у вирішенні економічних проблем привернули увагу економістів, юристів, партійно-державних діячів 1920-х років. Актуальність проблеми залучення інвестицій на концесійній основі обумовлена прийняттям у сучасній Україні відповідних законодавчих актів [1]. Успішність концесійної політики залежить від багатьох факторів, у тому числі від наявності політичної волі на вищому рівні. Ставлення партійно-державних діячів СРСР до концесій, оцінка ними концесійної політики стали об'єктами дослідження науковців різних часів: Н. Дергачової, О. Донгарова, В. Шишкіна [2], але вивчення проблеми необхідно продовжити з огляду на те, що в науковий обіг постійно вводяться нові архівні джерела та документи, раніше недоступні дослідникам.

Метою дослідження є вивчення ставлення партійно-державних діячів (В. Леніна, Л. Красіна, О. Рикова, Г. Чичеріна, Л. Троцького, М. Бухаріна, Ф. Дзержинського, І. Сталіна та інших) до залучення іноземних капіталів на концесійній основі в радянську економіку в період нової економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Найбільше уваги проблемі концесій приділяв В. Ленін. Він відзначав, що концесії - це плата за економічну відсталість, за можливість навчатись раціонального господарювання. Концесії - це данина капіталізму, щоб виграти час,

необхідний для економічного розквіту радянської країни, підготовки соціалістичної революції в інших країнах [3, с. 49-50]. В. Ленін пропонував робити більше поступок, однак у межах збереження пролетаріату як домінуючого класу. Поступки могли стосуватись "не абсолютно необхідних" радянській країні підприємств. В. Ленін вважав, що власні сили потрібно зосередити на найменшій та найважливішій економічній ділянці, закріпитись на ній якомога міцніше [4, с. 108]. Він наполягав на тому, що будь-яка війна - це теж політика. А концесійна політика, у свою чергу, була продовженням війни, але в іншій формі, іншими засобами [5, с. 92]. Сутність нової війни полягала в економічному суперництві між капіталістом, підприємцем, якого допустили на територію радянської країни згідно з концесійним договором, та пролетарською владою, між державно-капіталістичними та соціалістичними підприємствами. В. Ленін підкреслював, що концесії - це пряме відродження капіталізму, що пов'язує їх із сутністю непу [6, с. 160]. Він не розробляв засад концесійної теорії, а намагався пристосувати історичний досвід до політичних, економічних, соціальних умов життя в радянській країні в ті часи. М. Валентинов у своїх мемуарах підкреслював, що більшовицька партія погодилась на впровадження непу та концесій лише "під хлистом Леніна" [7, с. 61]. Непохитний авторитет цього партійно-державного діяча підтверджували у своїх спогадах член президіуму ЦК профспілки залізничників Є. Брудно та партійний діяч 1920-х рр. М. Назаров [8, с. 36-37].

Нарком зовнішньої торгівлі Л. Красін вважав особливо необхідним залучення іноземної допомоги в різних формах (концесії, позики) у справу відродження радянської промисловості [9, с. 384]. Він називав найкращою формою концесій змішані товариства, створення яких дозволяло уряду максимально ефективно використати закордонні технічні сили, знання та досвід [10, с. 337], контролювати діяльність іноземців, уникати конкуренції з державними підприємствами, регулювати ціни, брати участь у прибутках [10, с. 343]. Вигідність концесій, на думку Л. Красіна, виявлялась у тому, що кожний до-

говір фіксував обов'язок концесіонера купувати радянську сировину та лише у виняткових випадках право виходити на зовнішній ринок [10, с. 339]. Крім того, важливими результатами концесійної політики він вважав інвестиційну діяльність іноземців та конкретні приклади раціональної організації управління промисловістю [9, с. 385]. Єдину небезпеку нарком вбачав у можливості укладання концесіонерами таємних угод, у їхній тіньовій діяльності [10, с. 339]. Взагалі Л. Красін широко дивився на проблему концесій. За його ініціативи обговорювалась можливість відновлення російських концесій, що існували раніше за кордоном, у тому числі в північній Персії [11, с. 170].

Інший партійно-державний діяч 1920-х рр., голова ВРНГ у 1918-21 та 1923-24 рр. О. Риков підкреслював, що основною метою концесійної політики є залучення технічних засобів та сил, експлуатація природних багатств радянської країни [12, с. 165], використання іноземних капіталів, обладнання та виробничих секретів для виконання окремих економічних завдань в умовах збереження та дотримання радянських законів, захисту інтересів держави [13, с. 141]. Крім того, він зауважував, що концесії можна використовувати в дипломатії, посилюючи конкуренцію та ворожнечу між буржуазними країнами [13, с. 140-141]. О. Риков не заперечував, що діяльність концесійних підприємств на території СРСР мала свої негативні наслідки, небезпеку, але ці наслідки, згідно з його думкою, паралізувались розвитком соціалістичного сектора економіки та зростанням революційного ентузіазму й класової свідомості робітничого класу [12, с. 165].

Дипломат та партійно-державний діяч Г. Чичерін підкреслював необхідність використання концесійної форми співпраці з іноземними спеціалістами як оплати закупівлі необхідних продуктів за кордоном та забезпечення позик [14, с. 48]. Найкращим видом концесій, як і Л. Красін, він вважав змішані товариства, коли радянська держава мала можливість брати участь в експлуатації природних багатств та прибутках підприємства, безпосередньо контролювати діяльність іноземців у СРСР [14, с. 49]. Г. Чичерін називав концесії поступкою, платою за допомогу, необхідною для досягнення більш важливої мети - подолання кризи та швидкого економічного відродження країни [15, с. 143]. У 1925 р. він, спостерігаючи за роботою окремих концесійних підприємств у СРСР, оцінював її як успішну та взаємовигідну [16, с. 472-473].

А. Іюффе, повноважний представник Росії в Китаї, потім в Австрії, розглядав концесії з позиції їх використання в радянській дипломатії. Розповідаючи прохід Генуезької конференції, він зазначав, що нормальне функціонування концесійних підприємств, існування гарантій для іноземного капіталу можливі лише за умови офіційного визнання більшовицького уряду [17, с. 34].

Нарком з воєнних справ Л. Троцький у 1923 р. зазначав, що систематичні заходи із залучення іноземного капіталу сумісні із соціалістичним будівництвом, необхідні та доцільні, а ретельна розробка особливостей та засад концесійних відносин, списку концесійних об'єктів повинна проводитись з урахуванням економічної вигоди Росії [18, с. 45]. Він зауважував, що концесії не випадково як важлива економічна та політична проблема були виділені з ряду інших господарських питань [18, с. 79]. У середині 1920-х рр. Л. Троцький підкреслював, що

державно-капіталістичні елементи займають одне з останніх місць у народному господарстві радянської країни, тому характеристика господарського становища Росії в цей період не співпадає із сутністю поняття "державний капіталізм": "Називати ж усю систему за її найменш значимими складовими частинами було б жахливим порушенням усіх пропорцій" [18, с. 155]. Разом із Л. Троцьким Г. П'ятаков, Г. Зинов'єв, Л. Камен'єв вказували на те, що очікувати від концесій великого економічного значення не варто, бо їх широке використання "може змінити соціалістичний характер" економіки Росії [19, с. 14]. Г. Зинов'єв під час XIII з'їзду РКП(б) у 1924 р. наполягав на необхідності вирішувати економічні проблеми без іноземної допомоги: "...на іноземний капітал та концесії... не сподівайся" [20, с. 63].

Член виконкому Комінтерну, а пізніше Президіуму ВРНГ СРСР М. Бухарін на початку 1920-х рр. писав, що головним завданням уряду в цей час є відродження великої промисловості, збільшення кількості виробленої продукції. На його думку, концесії, оренда, дрібне виробництво, селянське господарство мали другорядне значення, тому ставали джерелом коштів для підйому великої промисловості та виходу з економічної кризи [21, с. 27]. Підкреслюючи вигідність концесій, М. Бухарін вказував на обов'язкову платню державі з боку концесіонерів за право експлуатації природних багатств, тобто на часткове відрахування [21, с. 28]. Однак більш важливим моментом у концесійній політиці він вважав використання знань та досвіду іноземців з організації роботи та управління підприємством. Крім того, М. Бухаріна хвилювало питання про межі концесій. Він зауважував, що визначити ці межі неможливо, однак велика промисловість та транспорт, безумовно, повинні залишитись державною власністю [21, с. 32]. У 1925 р. М. Бухарін ставив завдання прискорити господарське зростання радянської держави. Однак у цей час він пропонував накопичувати кошти за рахунок покращення роботи державної промисловості, а не за рахунок концесій, тобто будувати соціалізм самостійно: "...зараз від іноземного капіталу навряд чи можна очікувати багато..." [22, с. 123]. Отже, погляди М. Бухаріна із часом еволюціонували та він став противником подальшого проведення концесійної політики в СРСР.

Голова Всеросійського Надзвичайного Комітету, нарком внутрішніх справ РСФРР Ф. Дзержинський у своїх роботах концесіям багато уваги не приділяв, однак вважав, що концесійна форма залучення іноземних капіталів набагато вигідніша, ніж позика [23, с. 91]; що концесії - це певний внесок іноземних підприємців у розвиток виробничих сил Росії. Ф. Дзержинський підкреслював, що умовою ефективної роботи концесійних підприємств повинен стати договір, у якому чітко фіксуються права та обов'язки сторін, а також закріплюються розміри вигоди радянської країни [23, с. 92].

Генеральний секретар ЦК партії Й. Сталін писав, що несп, а разом із ним концесії у 1921 р. були необхідні в умовах відсталості промисловості та неможливості її швидкого успішного розвитку. У 1925 р. ситуація змінилась. Соціалістична промисловість стала домінуючою, а питома вага державно-капіталістичного сектора економіки залишилась незначною, тобто оренда та концесії не отримали помітного розвитку [24, с. 362]. У квітні 1926 р. Й. Сталін у своїй доповіді "Про господарське становище Радянського Союзу та політику партії" вказував на чо-

тири шляхи індустріалізації: пограбування колоній, переможна війна, розвиток концесій та економія коштів [25, с. 123-124]. Перші три шляхи він називав негідними, а останній - єдино правильним для Росії. Й. Сталін наполегливо підкреслював необхідність проведення індустріалізації власними силами з метою досягнення господарської самостійності республіки, уникнення перетворення її на додаток до світового капіталізму [25, с. 121]. Шлях концесій він називав "шляхом кабали та напівкабали" [25, с. 123]. У 1927 р. Й. Сталін вказував, що основна мета концесійної політики не економічна, а зовнішньополітична, тобто, ураховуючи та використовуючи суперечності в "таборі імперіалістів", відкупитись від капіталістів та зберегти мир [26, с. 288]. Він заперечував необхідність розвитку концесій у СРСР, підкреслював їх непотрібність та шкідливість; при цьому в його промовах відчувалась непохитна віра у власні сили та безмежна ворожість до іноземних капіталістів [25, с. 147-148]. 1928/29 р. Й. Сталін називав роком великого перелому, роком наступу соціалізму на капіталістичні елементи [27, с. 118]. Вище керівництво країни остаточно вирішило, що соціалістична республіка в змозі розв'язувати будь-які економічні проблеми самостійно, без допомоги іноземних капіталів [27, с. 121]. У 1934 р. Й. Сталін зазначав, що елементів державного капіталізму, отже, і концесій у СРСР уже не існує [28, с. 306].

Протягом 1920-х рр. вище партійне керівництво замислювалась над проблемою залучення іноземних капіталів у народне господарство радянської країни. За широке використання концесій виступали В. Ленін, Л. Красін, О. Риков. Вони вважали, що ця форма співпраці з іноземними підприємцями може мати велике соціально-економічне та політичне значення, однак завжди розуміли та зазначали у своїх доповідях необхідність виявлення обережності, уважності при переговорах з іноземними підприємцями, при укладанні договорів. А. Іоффе, Г. Чичерін пропонували використовувати концесійні пропозиції в дипломатії. Ф. Дзержинський обережніше висловлювався щодо вигоди від концесій та займав майже нейтральну позицію. Л. Троцький, М. Бухарін із часом стали захисниками ідеї самостійного відродження економіки СРСР без іноземної допомоги. Зміни в їхніх поглядах були пов'язані із невеликою питомою вагою концесійних підприємств у народному господарстві СРСР та успіхами державної промисловості. Противником концесій у радянській країні був Й. Сталін. Він вважав, що їх розвиток може перетворити Росію на колонію. До противників концесійної політики можна зарахувати також заступника голови ВРНГ СРСР М. Рухимовича [20, с. 181], партійного діяча, повноважного представника Росії у Польщі, Литві В. Антонова-Овсієнка [29, с. 79].

Висновки

Напередодні та в період нової економічної політики більшовики вивчали світовий та дореволюційний у Росії концесійний досвід, намагаючись найефективніше використати його в умовах непу. Частина партійно-державних діячів виступала за широкий розвиток економічних зв'язків з іншими країнами, у тому числі концесій. Інша частина пропонувала не сподіватись на іноземну допомогу та шукати засоби подолання кризових явищ усередині країни. При цьому найчастіше противники концесійної політики керувались не економічною доцільністю, а кла-

совими інтересами. Із часом у зв'язку з поступовим подоланням кризи, успіхами державної промисловості ідея розвитку економіки СРСР без зовнішньої допомоги стала домінуючою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про концесії: Закон України від 16 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 1999. - № 41. - Ст. 372; Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг: Закон України від 14 грудня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 2000. - № 3. - Ст. 21; Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності: Закон України від 21 жовтня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. - 2011. - № 11. - Ст. 71.
2. Дергачёва Н. П. Концессии / Н. П. Дергачева. - Ленинград : Рабочее изд-во "Прибой", 1925. - 75 с.; Донгаров А. Г. Иностранный капитал в России и СССР / А. Г. Донгаров. - М. : Международные отношения, 1990. - 164 с.; Шишкин В. А. Октябрьская революция и экономические отношения Советского государства с капиталистическими странами (1917-1940 гг.) / В. А. Шишкин // Политика мира и сотрудничества : сб. статей. - М. : Международные отношения, 1979. - С. 48-64; Шишкин В. А. "Полоса признаний" и внешнеэкономическая политика СССР (1924-1928 гг.) / В. А. Шишкин. - Ленинград : Наука, 1983. - 365 с.; Шишкин В. А. Цена признания: СССР и страны Запада в поисках компромисса (1924-1929 гг.) / В. А. Шишкин. - СПб. : Наука, 1991. - 437 с.
3. Ленин В. И. Доклад о тактике РКП(б) / В. И. Ленин // Полное Собрание Сочинений (ПСС). - изд. 5-е. - Т. 44. - М. : Политиздат, 1982. - С. 34-54.
4. Ленин В. И. Новые времена, старые ошибки в новом виде / В. И. Ленин // ПСС. - изд. 5-е. - Т. 44. - М. : Политиздат, 1982. - С. 101-109.
5. Ленин В. И. Доклад о концессиях на фракции РКП(б) VIII съезда Советов / В. И. Ленин // ПСС. - изд. 5-е. - Т. 42. - М. : Госполитиздат, 1981. - С. 91-127.
6. Ленин В. И. Новая экономическая политика и задачи политпросветов / В. И. Ленин // ПСС. - изд. 5-е. - Т. 44. - М. : Политиздат, 1982. - С. 155-175.
7. Валентинов Н. НЭП: Свидетельство заинтересованного / Н. Валентинов // Знание-сила. - 1990. - № 8. - С. 58-65.
8. Яковлев Б. М. О деятельности В. И. Ленина по осуществлению концессионной политики Советского государства (осень 1920 г. - 1922 г.) / Б. М. Яковлев // Вопросы истории КПСС. - 1969. - № 8. - С. 32-45.
9. Двенадцатый съезд РКП(б). 17-25 апреля 1923 г. : Стенографический отчет. - М. : Политиздат, 1968. - 903 с.
10. Красин Л. Б. Вопросы внешней политики / Л. Б. Красин. - 2-е изд., пересм. и доп. - М. : Международные отношения, 1970. - 359 с.
11. Иголкин А. А. Иностранные концессии в СССР / А. А. Иголкин, С. С. Хромов // Вопросы истории. - 2007. - № 7. - С. 169-172.
12. Рыков А. И. Положение промышленности и меры к её восстановлению / А. И. Рыков // Избранные произведения. - М. : Экономика, 1990. - С. 161-170.
13. Рыков А. И. Итоги советского строительства / А. И. Рыков // Избранные произведения. - М. : Экономика, 1990. - С. 138-160.
14. Чичерин Г. В. Доклад на V Съезде Советов / Г. В. Чичерин // Статьи и речи по вопросам международной политики. - М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1961. - С. 37-62.
15. Чичерин Г. В. Доклад на Пленарном заседании ВЦИК / Г. В. Чичерин // Статьи и речи по вопросам международной политики. - М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1961. - С. 135-143.
16. Чичерин Г. В. Внешняя политика Советской России. Беседа с французскими журналистами / Г. В. Чичерин // Статьи и речи по вопросам международной политики. - М. : Изд-во соц.-экон. лит-ры, 1961. - С. 472-478.
17. Иоффе А. А. Генуэзская конференция / А. А. Иоффе. - М. : Изд-во "Красная Новь", 1922. - 62 с.

18. Архив Троцкого. Коммунистическая оппозиция в СССР. 1923-1927 гг. : в 4-х т. / [редактор-сост. Ю. Фельштинский]. - Т. 1. - М. : Изд. центр "Терра", 1990. - 255 с.

19. Архив Троцкого. Коммунистическая оппозиция в СССР. 1923-1927 гг. : в 4-х т. / [редактор-сост. Ю. Фельштинский]. - Т. 2. - М. : Изд. центр "Терра", 1990. - 252 с.

20. Тринадцатый съезд РКП(б). Май 1924 г. Стенографический отчет. - М. : Госполитиздат, 1963. - 883 с.

21. Бухарин Н. И. Новый курс экономической политики / Н. И. Бухарин // Избранные произведения. - М. : Политиздат, 1988. - С. 24-33.

22. Бухарин Н. И. О новой экономической политике и наших задачах / Н. И. Бухарин // Избранные произведения. - М. : Политиздат, 1988. - С. 122-145.

23. Дзержинский Ф. Э. Основные моменты деятельности ВСНХ СССР / Ф. Э. Дзержинский // Избранные произведения : в 2-х т. - [изд. 3-е, перераб. и доп.]. - Т. 2. - М. : Политиздат, 1977. - С. 75-112.

24. Сталин Й. В. XIV з'їзд ВКП(б) / Й. В. Сталин // Твори / [пер. з рос. видання]. - Т. 7. - К. : Держполітвидав УРСР, 1948. - С. 257-386.

25. Сталин Й. В. Про господарське становище та політику партії / Й. В. Сталин // Твори / [пер. з рос. видання]. - Т. 8. - К. : Держполітвидав УРСР, 1949. - С. 116-148.

26. Сталин Й. В. XV з'їзд ВКП(б) / Й. В. Сталин // Твори / [пер. з рос. видання]. - Т. 10. - К. : Держполітвидав УРСР, 1949. - С. 269-369.

27. Сталин Й. В. Рік великого перелому. До XII роковин Жовтня / Й. В. Сталин // Твори / [пер. з рос. видання]. - Т. 12. - К. : Держполітвидав УРСР, 1950. - С. 118-135.

28. Сталин Й. В. Звітна доповідь XVII з'їздові партії про роботу ЦК ВКП(б) / Й. В. Сталин // Твори / [пер. з рос. видання]. - Т. 13. - К. : Держполітвидав УРСР, 1951. - С. 280-374.

29. Одиннадцатый съезд РКП(б). Март-апрель 1922 г. : Стенографический отчет. - М. : Госполитиздат, 1961. - 873с.

Яковенко Юлия,

кандидат исторических наук, преподаватель кафедры истории Украины и правовых дисциплин Донбасского института техники и менеджмента Международного научно-технического университета имени академика Ю. Бугая, г. Краматорск

ПАРТИЙНО-ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ДЕЯТЕЛИ СССР ОБ ИНОСТРАННЫХ КОНЦЕССИЯХ (1920-е годы)

В статье рассмотрена оценка партийно-государственными деятелями СССР задач, перспектив и результатов привлечения иностранных капиталов на концессионной основе в советскую экономику в годы новой экономической политики. Изучение сочинений и выступлений известных большевиков позволило определить защитников и противников концессионной политики. Негативное отношение к концессионному делу преобладало, особенно во второй половине 1920-х годов, что и способствовало впоследствии отказу от концессий.

Ключевые слова: партийно-государственный деятель, иностранная концессия, концессионная политика, иностранный капитал.

Yakovenko Julia,

Candidate of historical sciences Donbass Institute of Technics and Management of International Science Technical University Lecturer, Department of the history of Ukraine and law courses

THE PARTY AND STATE USSR LEADERS ABOUT CONCESSIONS (1920th)

The article considers the estimate of tasks, prospects and results of foreign capitals involving, on concession basis in the soviet economy in the years of new economic policy, by party-and-state figures of the USSR. Bolsheviks studied the existent concession experience long ago, tried to use it efficiently in the conditions of new economic policy. Examining of works and speeches of the well-known bolsheviks allowed to define defenders and opponents of concession policy. V. Lenin, L. Krasin, O. Rykov supported wide use of concessions. They considered that this form of collaboration with foreign businessmen can have a large socio-economic and political meaning, however they always understood and indicated in the speeches the necessity of carefulness, attentiveness in negotiations with foreign businessmen, in entering into agreements. A. Ioffe, G. Chicherin suggested to use the concession propositions in diplomacy. F. Dzerzhinskiy more carefully spoke about the benefit from concessions and stood almost neutral position. L. Trocki, M. Bukharin with the lapse of time became the defenders of idea of USSR economy independent revival without a foreign help. Changes in their looks were related to small specific importance of concession enterprises in the national economy of the USSR and successes of state industry. The opponent of concessions in the soviet country was Y. Stalin. He thought that concession development can turn Russia into a colony. Negative attitude towards concession business in high party-and-state leaders' surroundings prevailed, especially in the second half of 1920th; this caused the refusal of concessions and new economic policy in the whole. Herewith all the opponents of concession policy followed not economic expediency, but class interests. With the lapse of time in connection with the gradual overcoming of crisis, state industry successes, the idea of economy development of the USSR without the foreign help became dominant.

Keywords: party and state leader, foreign concession, the concession policy, foreign capital.

REFERENCES

1. About concessions: Law of Ukraine 16.07.1999 (1999), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 41, art. 372 (ukr). About concessions on building and exploitation of highways: *Law of Ukraine*. 14.12.1999 (2000), *Vidomosti Verkhovnoi rady Ukrainy*, 3, art. 21 (ukr). About the characteristics of transmission of objects in a lease or concession which are in the community property: *Law of Ukraine*. 21.10.2010 (2011), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 11, art. 71 (ukr).

2. Derhachova N.P. (1925), *Concessions*, Working publishing house «Priboj», Leningrad, 75 p. (rus). Donharov A.H. (1990),

- Foreign capital in Russia and USSR*, International relations, Moscow, 164 p. (rus). Shyshkin V.A. (1979), *The October revolution and economic relations of the Soviet state with the capitalist countries, Peace and cooperation policy*, International relations, Moscow, p. 48-64 (rus). Shyshkin V.A. "Strip of recognitions" and external economic policy of the USSR, Nauka, Leningrad, 365 p. (rus). Shyshkin V.A. (1991) *Price of recognition: the USSR and the West countries in the search of a compromise*, Nauka, Sankt-Peterburh, 437 p. (rus).
3. Lenin V.Y. (1982), *Lecture on tactics RKP(b)*, Complete works, Vol. 44, Political publishing house, Moscow, p. 34-54 (rus).
  4. Lenin V.Y. (1982), *New times, old errors in a new vision*, Complete works, Vol. 44, Political publishing house, Moscow, p. 101-109 (rus).
  5. Lenin V.Y. (1981), *Lecture about concessions on factions RKP(b)*, Complete works, Vol. 42, Political publishing house, Moscow, p. 91-127 (rus).
  6. Lenin V.Y. (1982), *New economic policy and tasks of the political education leaders*, Complete works, Vol. 44, Political publishing house, Moscow, p. 155-175 (rus).
  7. Valentynov N. (1990), *NEP: Evidence of an interested person*, Knowledge – force, 8, p. 58-65 (rus).
  8. Yakovlev B.M. (1969), *About Lenin's activities for implementation of concession policy in the Soviet state*, Questions CPSU history, 8, p. 32-45 (rus).
  9. Dvenadcatyj sjezd RKP(b). 17-25 aprelja 1923: Stenograficheskij otchet (1968), *State political publishing house*, Moscow, 903 p. (rus).
  10. Krasin L.B. (1970), *The questions of foreign policy*, International relations, Moscow, 359 p. (rus).
  11. Yholkin A.A., Khromov S.S. (2007) *Foreign concessions in the USSR*, History questions, 7, p. 169-172 (rus).
  12. Rykov A.Y. (1990), *State of industry and measures on its renewal*, The chosen works, Economy, Moscow, p. 161-170 (rus).
  13. Rykov A.Y. (1990), *Results of soviet construction*, The chosen works, Economy, Moscow, p. 138-160 (rus).
  14. Chycherin H.V. (1961), *Lecture on Vth convention of Councils. Articles and speeches on international policy points*. Publishing house of social-economic literature, Moscow, p. 37-62 (rus).
  15. Chycherin H.V. (1961), *Lecture on the plenary meeting RCEC. Articles and speeches on international policy points*. Publishing house of social-economic literature, Moscow, p. 135-143 (rus).
  16. *Ibid*, p. 472-478 (rus).
  17. Yoffe A.A. (1922), *Genoese conference*, Publishing house «Krasnaja Nov», Moscow, 62 p. (rus).
  18. Trotsky's archive. *Communist opposition in the USSR. 1923-1927* (1990), vol. 1, Publishing house «Terra», Moscow, 255 p. (rus).
  19. Trotsky's archive. *Communist opposition in the USSR. 1923-1927* (1990), vol. 2, Publishing house «Terra», Moscow, 252 p. (rus).
  20. Trinadcatyj sjezd RKP(b). Maj 1924. Stenograficheskij otchet (1963), *State political publishing house*, Moscow, 883 p. (rus).
  21. Bukharin N.Y. (1988), *New course of economic policy*, *The chosen works*, Political publishing house, Moscow, p. 24-33 (rus).
  22. Bukharin N.Y. (1988), *About a new economic policy and our tasks*, *The chosen works*, Political publishing house, Moscow, p. 122-145 (rus).
  23. Dzerzhynskiy F.E. (1977), *Basic moments of SSNE USSR activity*, *The chosen works*, Political publishing house, Moscow, p. 75-112 (rus).
  24. Stalin Y.V. (1948), *XIVth convention All-RCP(b)*, *Works*, State political publishing house USSR, Kyiv, p. 257-386 (ukr).
  25. Stalin Y.V. (1949), *About economic position and politics of party*, *Works*, State political publishing house USSR, Kyiv, p. 116-148 (ukr).
  26. Stalin Y.V. (1949), *XVth convention All-RCP(b)*, *Works*, State political publishing house USSR, Kyiv, p. 269-369 (ukr).
  27. Stalin Y.V. (1950), *Year of a large change*, *Works*, State political publishing house USSR, Kyiv, p. 118-135 (ukr).
  28. Stalin Y.V. (1951), *A report of XVIIth party convention about CC All-RCP(b)'s work*, *Works*, State political publishing house USSR, Kyiv, p. 280-374 (ukr).
  29. Odinnadcatyj sjezd RKP(b). Mart-aprel 1922: Stenograficheskij otchet (1961), *State political publishing house*, Moscow, 873 p. (rus).

© Яковенко Юлія

Надійшла до редакції 11.05.2013

УДК 130.2

ДМИТРО ЖМУНДУЛЯК,

кандидат філологічних наук, директор Державного архіву у Чернівецькій області

МІФ "УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО МІСТА" ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНОГО ІМІДЖУ ЧЕРНІВЦІВ

У статті аналізується динаміка й основні закономірності чернівецького науково-університетського життя в силовому полі філософії культури. Зокрема визначаються базові ознаки університетського міста; розвиваються тези про секулярну спрямованість освітнього процесу й про релігійну та національну толерантність викладачів і студентів; простежуються основні закономірності формування в стінах Чернівецького університету вчених світової слави та видатних культурних і громадських діячів.

Ключові слова: наука, університетське місто, провінціалізм, зміна наукової парадигми.

Постановка проблеми. Чернівці оточені в суспільній свідомості потужною інтелектуально-філософською аурую, причому не від сьогоденного дня. Головний акцент у цій ситуації - наявність у місті

університету, який формує в суспільній свідомості характерний імідж цитаделі інтелектуалізму й наукового центру.

Життя крупного західного міста часто визначаєть-

№ 3 (123) травень-червень 2013 р.